

МУЗЕЙНА КОМУНІКАЦІЯ

УДК 069.12(477-25):355.233.2(477)

© Олена ДЕНИСЕНКО

ПРОСВІТНИЦЬКА КОМУНІКАЦІЯ МІЖ МУЗЕЄМ ТА ГОЛОВНИМ УПРАВЛІННЯМ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У статті висвітлено суспільну роль Національного музею історії України у Другій світовій війні, досліджено взаємодію Музею з військовими інституціями у просвітницькій царині, проаналізовано його комунікаційну функцію, розглянуто традиційні форми й методи музейної комунікації. Акцентовано увагу на проведенні таких музейних проєктів, як «Клуб історичного кіно», де демонструються художні й документальні фільми на історичні теми, «Слово свідка» – за участю безпосередніх учасників подій. Специфічною формою комунікації є музейна експозиція, за допомогою якої відвідувач «спілкується» з музейними предметами, яких налічується понад 400 тис. Музейна комунікація відбувається через показ та інтерпретацію автентичних пам'яток, які представлені в експозиції. Приділено увагу лекціям, «круглим столам» із проблем історії Другої світової війни, які регулярно проводяться за участю відомих істориків.

Ключові слова: музей, комунікація, музейна колекція, військовослужбовець, музейний предмет, Збройні сили України, місце пам'яті.

У сучасних умовах появи нових воєнних викликів національній безпеці фундаментальну роль відіграють Збройні сили України (далі – ЗСУ), які є одним із важливих атрибутів держави, надійним захисним щитом проти зовнішньої агресії. Творення національної армії вимагає вивчення й осмислення досвіду минулого, уроків боротьби українського народу за своє національне визволення протягом багатовікової історії. Важливу роль у відродженні патріотичної самосвідомості народу, забезпеченні наступності поколінь, вихованні сучасної молоді, здатної захистити суверенітет і територіальну цілісність держави, матеріальні, духовні й культурні цінності суспільства, відіграє виховний процес.

Основними принципами виховної роботи у ЗСУ є державна й патріотична спрямованість виховного процесу; взаємозалежність змісту, форм і методів

роботи; повага до особистості, конституційних прав і свобод військовослужбовців, загальнолюдські моральні цінності; безперервність та спадкоємність у виховній роботі; органічне поєднання у виховному процесі національних, історичних та культурних традицій; конкретність і узгодженість змісту, форм та методів виховної, просвітницької роботи [1, 41–43].

Виховуючи національну армію в душі любові до Батьківщини, важливо вивчити, проаналізувати, узагальнити великий пласт історії, пов'язаний із боротьбою українського народу за свою свободу й незалежність, формуванням власних Збройних сил, передати знання про військову традицію і досвід, мілітарну історію українського народу, його внесок у розвиток воєнної науки та воєнного мистецтва.

Особливо це важливо в сучасних умовах, коли щодня на фронті українці виборюють свободу і незалежність у протистоянні з ворогом. Сотні, тисячі молодих військовослужбовців та загартованих у боях ветеранів, оборонців рідного краю, «кіборгів», «міцніших за бетон і залізо». Щодня розширюється нова українська географія могил і надгробків захисників Вітчизни – учасників АТО/ООС – воїнів ЗСУ, Національної гвардії, добровольчих батальйонів, медичних працівників, волонтерів, які ціною свого життя стримують агресора й захищають свободу та цілісність нашої держави.

Після горя і страждань, які випали на долю українського народу у ХХ ст., та проголошення незалежності в 1991 р. українці опинилися перед неочікуваною агресією «братнього» російського народу на початку ХХІ ст. Після Революції Гідності й загибелі Небесної сотні у 2013–2014 рр. кремлівським режимом був підступно окупований Крим, розв'язана війна на Донбасі й тимчасово захоплена частина територій Донецької та Луганської областей, що становить 12 % площі України. Сотні тисяч переселенців, близько 14 тис. убитих, замордованих, зниклих безвісти українських громадян, зруйновані міста й села, заборона державної мови та історії України в освітньому просторі окупованих Росією теренів, переслідування просвітянських активістів, гуманітарна катастрофа в краї – реалії сьогодення, які важко було передбачити.

Питаннями виховання особового складу займається Головне управління морально-психологічного забезпечення (далі – ГУМПЗ) ЗСУ. У період 2015–2019 рр. робоча група його офіцерів спільно з керівниками структурних підрозділів морально-психологічного забезпечення (далі – МПЗ) видів (родів) військ, оперативних (повітряних) командувань, науково-педагогічними працівниками Гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Інституту МПЗ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Адміністрацією Президента України, офіцерами інших військових формувань і правоохоронних структур розробила проект «Концепції розвитку морально-психологічного забезпечення сил оборони» [2].

Практична реалізація цієї концепції дасть змогу сформувати й максимально реалізувати національно-духовний потенціал, моральні та психологічні можливості особового складу сил оборони, захистити його від негативного інформаційно-психологічного впливу та цілеспрямованих деморалізуючих зусиль противника в бойовій обстановці, підтримувати психологічну готовність, ефективно виконувати завдання за призначенням. Найгостріше це проявилось під час відсічі окупантам і стримування збройної агресії Російської Федерації на території Донецької та Луганської областей, де поряд із традиційними засобами збройної боротьби проти особового складу сил оборони та населення України активно застосовується весь арсенал засобів негативного інформаційно-психологічного впливу ворога.

Важлива роль у просвітницько-освітній діяльності, вихованні свідомих українців належить музейним закладам, особливо це стосується музеїв воєнного профілю. Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс – найбільший із таких закладів, у ньому зберігається понад 400 тис. музейних предметів, пов'язаних із воєнною історією. Усвідомлюючи власну відповідальність за моральне обличчя української армії, збереження і примноження найкращих традицій нашого народу, Національний музей історії України у Другій світовій війні проводить послідовну активну просвітницьку роботу.

Мета статті – розглянути традиційні форми й методи музейної комунікації між Музеєм та ГУМПЗ ЗСУ.

Вітчизняні дослідники Н. Білан, П. Вербицька, О. Дудар, Р. Маньковська, І. Передерій, О. Салата та інші приділяють достатню увагу питанням дослідження музейної педагогіки, загальним проблемам музейної комунікації, але поза їхнім полем зору залишається комунікація музеїв із військовими [3–10].

Музейна діяльність передбачає широкі контакти з громадськістю, і комунікативна функція набуває особливої ваги у взаємозв'язках Музею із суспільством, зокрема й військовослужбовцями ЗСУ. Широко застосовуються в музейній діяльності традиційні форми комунікації, такі як експозиційно-виставкова, просвітницько-освітня, видавнича. Водночас в умовах інформаційно-технологічного розвитку з'являються сучасні форми взаємодії музеїв і суспільства, спрямовані на розширення сфери впливу закладів культури серед громадськості [7, 75].

Співпраця Національного музею історії України у Другій світовій війні з ГУМПЗ ЗСУ включає різноманітні форми й методи музейної комунікації: експозиційну, виставкову, просвітницько-освітню, що розрахована на широке коло відвідувачів, серед яких студенти військових вишів – Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Військового інституту

Київського національного університету імені Тараса Шевченка, учні Київського військового ліцею імені Івана Богуна та ін.

Однією з форм музейної комунікації, спрямованої на залучення відвідувачів, створення освітнянської аудиторії, є проведення оглядових і тематичних екскурсій, наукових конференцій, організація виставок, музейних читань, «круглих столів», музейних панелей і платформ історика за участю фахових науковців: докторів історичних наук Л. Гриневич, О. Лисенка, І. Патриляка, Ю. Шаповала, доктора політичних наук В. Гриневича, кандидата історичних наук Т. Пастушенко та інших науковців, музеєзнавців і військових. Упродовж останніх років успіх у відвідувачів мають «Клуб історичного кіно», в якому демонструються художні та документальні фільми на історичні теми, музейний проєкт «Слово свідка» за участю безпосередніх учасників подій.

Перед музеями стоять непрості завдання пошуку креативних форм комунікації, з'являються новаторські проєкти, які мають привернути увагу до їхньої роботи, заохотити людей до відвідування музейного закладу. Із 2018 р. до березня 2020 р. спільно з Відділенням культурологічного забезпечення ГУМПЗ ЗСУ в Музеї було проведено понад 30 різноманітних заходів, у яких узяли участь студенти Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», військової кафедри Національного авіаційного університету, Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, військовослужбовці окремого полку зв'язку 101-ї окремої бригади охорони Генерального штабу, Окремого президентського полку імені гетьмана Богдана Хмельницького [12].

Останніми роками особливий інтерес у відвідувачів викликає музейний проєкт «Український Схід», який висвітлює реалії російсько-української війни на Сході нашої держави. Виставковий проєкт трансформувався у справжню комунікаційну платформу для формування української ідентичності. Після окупації Криму в 2014 р. полум'я конфлікту перекинулося на Донбас, де вже сьомий рік вирує війна. Вона забрала життя близько 14 тис. військових і цивільних громадян, розірвала родинні зв'язки, зруйнувала безліч об'єктів інфраструктури. Усі ці роки музейники не лишалися осторонь – стежили за розвитком подій на українському Донбасі, їздили у відрядження, збирали автентичні матеріали в усіх регіонах країни, включно із зоною бойових дій, готували тематичні виставки, проводили просвітницько-комунікаційні заходи. За цей час колекція Музею поповнилася більш ніж на 10 тис. музейних предметів – свідчень звитяги й жертвності українських воїнів, які відстоюють суверенітет і територіальну цілісність нашої держави на її східних теренах. Ці предмети засвідчують реалії життя цивільного населення, яке страждає, виживає, бореться, вони привертають увагу до

соціогуманітарних проблем, спричинених бойовими діями й тимчасовою окупацією східних територій.

Новий виставковий проект «Український Схід» створений за підтримки Українського культурного фонду і презентований 28 вересня 2019 р. [13]. На відкритті були присутні студенти більшості військових вишів, військових кафедр і ліцеїв м. Київ. На виставці представлено музейні предмети, більшість із яких експонується вперше. Серед них – артефакти тих, хто пережив жахи полону, медиків, волонтерів, військових журналістів. Ніхто не залишається байдужим біля карети швидкої допомоги 17-го батальйону 57-ї окремої мотопіхотної бригади, яка пройшла гарячими точками Донецької та Луганської областей, рятувала сотні поранених і вивозила тіла загиблих. Сильне враження справляють на присутніх речі полеглих у 2014 р. Героїв України генерал-майора С. Кульчицького, сержанта О. Міхнюка, капітана А. Кизила, розвідника Л. Проводенка, санінструктора Н. Хоружої, С. Галицької та інших захисників.

Дуже емоційно проходять зустрічі з учасниками бойових дій, організовані в межах проекту «Слово свідка». 13 березня 2019 р. відбулася розмова студентів Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка та вихованців Київського військового ліцею імені Івана Богуня з військовим кореспондентом Олексієм Годзенком і кореспонденткою телевізійного «5 каналу» Євгенією Китаєвою.

Олексій – уродженець м. Львів. Коли хлопцю виповнилося 10 років, сім'я переїхала до столиці, де він закінчив школу. Визнавши медіа своїм покликанням, Олексій вступив на факультет журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, але згодом перевівся до рідного м. Львів, де закінчив факультет журналістики Національного університету імені Івана Франка. Першим відрядженням на війну була поїздка з волонтерами до 3-го окремого танкового батальйону «Звіробій», який нині є лінійним батальйоном однієї з бригад ЗСУ. За чотири роки роботи на телевізійному «24 каналі» Олексій побував у відрядженнях по всій лінії зіткнення з ворогом.

На зустрічі журналіст ділився своїми думками, відповідав на запитання. Усіх вразила щира розповідь про батька – Дмитра Годзенка, бійця 17-го окремого мотопіхотного батальйону 57-ї окремої мотопіхотної бригади, який загинув на Донбасі 31 березня 2016 р. До війни провідний інженер НАК «Нафтогаз України» (дві вищі інженерні освіти, престижна робота) Дмитро Олександрович звільнився й добровільно пішов захищати свою країну. Це доля й життя тисяч українців, які в час небезпеки стали на захист рідної землі. Д. Годзенку було 49 років, коли він загинув – за день до демобілізації. Кавалер ордена «За мужність» III і II ст., посмертно удостоєний звання «Народний Герой України», батько став взірцем для сина. Пам'ять про Д. Годзенка увічнена в назві вулиці у м. Боярка та в меморіальній дошці на стіні будинку, де він мешкав.

Після загибелі батька Олексій у 2019 р. вирушив на фронт. Пройшовши курс навчання в м. Миколаїв, прибув до окремого батальйону морської піхоти –

влився до славної когорти «Борсуків», змінивши мікрофон на берет матроса Військово-Морських сил України. Усіх зачепили за живе слова Олексія, що стали його життєвим кредо: «Треба не сидіти та воювати на теренах фейсбуку, а йти і захищати в окопах на передовій, якщо на країну напав ворог» [14].

На фронті поруч із військовими – медики, які рятували й рятують їхні життя під обстрілами. А в умовах пандемії COVID-19 лікарі, медичні працівники – на передовій у боротьбі за життя українців у тилу й на фронті. Нікого з присутніх не залишила байдужим зустріч із лікарями Дніпропетровської обласної клінічної лікарні ім. І.І. Мечникова на чолі з головним лікарем Сергієм Риженком. Вони провели тисячі хірургічних операцій та реабілітаційних заходів, урятовано життя 99 % поранених українських військовослужбовців, доставлених із фронту. Про самовіддану працю «мечниковців», їхню самопожертву та високу професійну майстерність розповідала виставка «Місто милосердя. Лікарня Мечникова», що діяла в Музеї 2 квітня – 17 вересня 2018 р. в межах проекту «Український Схід» [15].

До Дня українського добровольця 14 березня 2019 р. було влаштовано зустріч військовослужбовців та курсантів з ученим-медиком, доктором медичних наук, професором, заслуженим лікарем України, лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки Всеволодом Стеблюком «Айболіт». Учасник Революції Гідності, лікар Майдану, заступник керівника медичної служби Штабу національного спротиву, гість Музею продовжив боротьбу на фронті в лавах батальйону «Миротворець» як начальник його медслужби. Під м. Іловайськ на виході з «коридору смерті» В. Стеблюк урятував понад 80 поранених бійців. У 2017 р. після повернення з фронту він створив телепроект «Додому», присвячений проблемам ветеранів війни, видав автобіографічну книжку «Синдром АТО. Нотатки Айболіта».

«Найбільше болить, коли згадую тих, кого не вдалось урятувати, чи це загинули на Майдані, чи учасники бойових дій на Сході України. Власне, моя війна почалась раніше, ніж “ввічливі зелені чоловічки” захопили Крим, – її подих відчув на Майдані. А те, що відбувалось потім, я вважаю продовженням Майдану. Фактично ми, громадяни України, намагаємось відстояти те, що здобули на барикадах у середмісті Києва, – українську націю», – вважає ветеран, який пройшов Майдан і фронтові дороги війни [16].

10 листопада 2019 р. відбулася зустріч з офіцерами 55-го автобату «Чорний ліс» – підполковником Сергієм Ткаченком і лейтенантом Андрієм Тищенком – під назвою «Війна на колесах», у межах музейного проекту «Слово свідка», на якому були присутні понад 400 курсантів та військовослужбовців.

Традиційним став музейний проект «Клуб історичного кіно», утілюваний спільно з відділенням культурологічного забезпечення ГУМПЗ ЗСУ. У Музеї регулярно відбуваються перегляди історичних фільмів, після яких проходять активні обговорення й дискусії. До Дня пам'яті жертв геноциду кримськотатарського народу 17 травня 2019 р. демонструвався художній фільм «Хайтарма»

(реж. Ахтем Сеітаблаєв, 2013 р.). Трагедією кримськотатарського народу стало насильницьке виселення з історичної батьківщини понад 200 тис. осіб.

Кілька днів поспіль зал Національного музею історії України у Другій світовій війні був переповнений охочими переглянути й обговорити художній фільм «Гіркі жнива» (реж. Джорж Менделюк, 2017 р.), показ якого відбувся 20 і 21 листопада 2019 р. до Дня пам'яті жертв Голодоморів та політичних репресій. Учасники заходу не лише ознайомилися з кінокартиною, а й узяли участь в обговоренні спільно з доктором історичних наук, консультанткою фільму Л. Гриневич, яка досліджує історію Голодомору. Гості «Клубу історичного кіно» дізналися про музейні артефакти, що висвітлюють не лише Голодомор-геноцид 1932–1933 рр., а й повоєнний голод 1946–1947 рр. в Україні.

До Дня Збройних сил України 4 грудня 2019 р. «Клуб історичного кіно» спільно з Українським культурним фондом та Міністерством освіти і науки України презентував цикл документальних фільмів «Бойові родини», на якому були присутні понад 600 осіб. Кожна кінострічка розповідає про певний рід чи вид військ. Перші чотири серії присвячено морській піхоті, десантно-штурмовим військам, артилеристам та піхоті. В обговоренні взяли участь режисерка Євгенія Цветанська, продюсер і автор ідеї та сценарію проекту Олександр Дріз. Автори фільму брали за приклад конкретну бригаду з її історією та героями. У серії «Піхота» за основу взяли життя й бойову діяльність 93-ї окремої механізованої бригади «Холодний Яр», у серії «Десантно-штурмові війська» зняли військовослужбовці 80-ї окремої десантно-штурмової бригади, у «Морській піхоті» задіяли одразу дві її бригади – 35-ту й 36-ту, а в центрі уваги серії «Артилерія» – життя і традиції 55-ї окремої артилерійської бригади «Запорізька Січ». «Це своєрідна реклама армії. Її імідж. Традиції. І ці чотири фільми – це тільки початок великої роботи», – зазначив О. Дріз.

Начальник управління зв'язків із громадськістю Генштабу ЗСУ Б. Сенік сказав про проект: «Дуже якісна, професійна робота. Вир емоцій переповнював. Найбільше – гордість за таких людей, такі родини і за Збройні сили України. Переконаний: подібні фільми повинні бути про кожний бойовий підрозділ, про кожну бойову родину, щоб увіковічнити їхній подвиг і самопожертву у боротьбі зі споконвічним, цинічним російським ворогом-агресором на віки» [17].

28 січня 2020 р. з нагоди Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту в межах проекту «Українці-рятівники. Марафон історій-2020» з успіхом пройшли перегляд та обговорення з творчою групою документального фільму «Іспит на людяність» (2016 р., Міжнародний продюсерський центр «Фор-Пост»), учасниками яких стали близько 400 студентів, курсантів, військовослужбовців ЗСУ. У фільмі «Іспит на людяність» взяли участь свідки подій, носії спогадів першої лінії – діти і члени сімей учасників подій, іноземні дослідники, які мають доступ до німецьких архівів, науковці. Використано унікальні кадри німецької та вітчизняної хроніки часів Другої світової війни.

«Чи повинна людина ціною власного життя рятувати життя інших? Ця дилема гостро постала в роки Другої світової війни перед українцями, які рятували єврейські сім'ї під час Голокосту. Фільм розповідає про складний історичний момент, коли прості українці, не знаючи того, ставали «праведниками світу», – сказано в короткому анонсі кінокартини. Проект робить актуальним увічнення історичної пам'яті про події та окремих людей, зокрема всеукраїнський пошук невідомих національних «Праведників народів світу» [18].

Саме ці ідеї пошуку, популяризації через різні форми комунікації з відвідувачем, закладені в музейний проект «Портрети.UA» з акцентом на українському вимірі Другої світової війни, через вивчення особистих історій людей, які своїми вчинками сприяли боротьбі з тоталітаризмом, відстоювали демократичні та громадянські переконання, втілювали в життя ідеали миру, гуманізму, толерантності, взаєморозуміння, докладали зусиль для подолання ксенофобії та расової дискримінації. Серед цілей проекту – сприяння міжнародному визнанню високого ступеня звитяги та жертвності українців у роки Другої світової війни; популяризація теми рятівників серед молодіжної спільноти, зокрема студентів та курсантів військових вишів, військовослужбовців ЗСУ, які стануть ретрансляторами української історичної візії у вітчизняному та міжнародному просторі [19].

Від 2015 р. 18 лютого Україна вшановує захисників Дебальцівського плацдарму. До п'ятих роковин виведення з нього частин ЗСУ в Музеї відбувся пам'ятний захід «Дебальцеве: п'ять років потому», під час якого відвідувачам презентували частину експозиції «Український Схід», присвячену подіям у районі м. Дебальцеве, а також відбувся кінопоказ документальної стрічки «Перехрестя Балу», створеної компанією «Фор-Пост» за підтримки Державного агентства з питань кіно. До заходу долучилися герої фільму, фігуранти тих подій – прикордонники Віталій Тининика (Тиник) та Юрій Красноармейський (Сепар), які поділилися спогадами про оборону плацдарму і про те, як доводилося виходити з оточення. На зустрічі були присутні дружини й діти загиблих українських захисників, зокрема дружина капітана Ільгара Багірова, на честь якого блокпост дістав назву «Балу».

Генеральний продюсер Міжнародного продюсерського центру «Фор-Пост» О. Дріз представив документальний фільм «Перехрестя Балу», який переглянули понад 400 учасників заходу, серед яких були студенти Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, курсанти Інституту спеціального зв'язку та захисту інформації Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», кафедри військової підготовки Національного авіаційного університету, курсанти Національної академії внутрішніх справ, курсанти Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, військовослужбовці Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України [20]. Події розгортаються в лютому 2015 р. на блокпосту «Балу», стратегічному шматку асфальту на перехресті доріг Дебальцеве – Фащівка – Чорнухине – Нікішине, де

поряд із бійцями 128-ї гірсько-піхотної бригади безперервні атаки противника відбивають четверо мобілізованих прикордонників. Тут, на цьому невеликому островці свободи, відбувається зіткнення світоглядів, цивілізацій, людських характерів, людей мирних професій, які в екстремальних умовах війни швидко опановують військове мистецтво.

Широке коло проблем минулого й сучасності України, нагальні питання сьогодення обговорюють учасники різноманітних заходів. Завжди актуальною залишається тема рідної мови, яка є кодом кожного народу. До Міжнародного дня рідної мови 20 лютого 2020 р. глядачі із задоволенням переглянули документальний фільм «Соловей співає» (2019 р.), за участю авторки ідеї та сценарію Лесі Воронюк. Творці кінострічки аналізують мовну ситуацію в Україні не через протистояння політичних сил – вони вивчають значно глибші причини й наслідки сучасної конфронтації довкола української мови [21]. Кінотвір є новаторським і монументальним дослідженням історії «мовного питання» в нашій країні.

Широко застосовується в музейній діяльності просвітницько-освітня комунікація, головним чином у вигляді лекцій, конференцій, «круглих столів», де розглядаються різні проблеми воєнної історії України, особливо – сучасні концептуальні підходи до висвітлення подій Другої світової війни. Російська агресія актуалізувала українську колективну пам'ять, пов'язану з ідеями національної солідарності, самопожертви, патріотизму та збройного опору загарбникам. Революція Гідності та війна на Донбасі, яка забрала тисячі життів, стали приводом до радикальних кроків у публічних презентаціях історичних подій, зокрема Другої світової війни. Про це йдеться в лекціях і на «круглих столах» у Музеї за участю знаних дослідників історії України у Другій світовій війні О. Лисенка, І. Патриляка, Т. Пастушенко, О. Стяжкіної та ін.

Ухвалення 9 квітня 2015 р. Верховною Радою України й підписання Президентом України 15 травня чотирьох законів про декомунізацію значно пришвидшили процес очищення українського публічного простору, ввівши його у правове поле. В Указі Президента України від 24 березня 2015 р. про відзначення 8 травня Дня пам'яті та примирення уперше за часів незалежної України війну з нацистською Німеччиною було названо Другою світовою. Використання в офіційному дискурсі терміна «Друга світова війна» замість «Велика Вітчизняна...» створює умови для розширення історичного та хронологічного контекстів [22, 80]. Закон України «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» підтвердив щорічне відзначення на державному рівні 9 травня Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні, а 8 травня – Дня пам'яті та примирення [22, 82].

Наявні музейні освітні проекти допомагають вихованню поваги й гордості за свою державу, свій народ, сприяють зацікавленості військових історією та культурою. Питання захисту національної ідентичності, культури й історії народу є важливим складником національної безпеки. Проведення тематичних лекцій,

екскурсій, пам'ятних заходів із воєнної історії України спільно з ГУМПЗ ЗСУ сприяє вихованню захисників Вітчизни, ознайомленню їх із найважливішими подіями воєнної історії.

Низка баталій на українських землях, де українці демонстрували прагнення до свободи й незалежності, любов до рідної землі та волю до перемоги, ввійшла в підручники історії: битви на р. Ворскла (1399 р.), Конотопська (1659 р.) і Полтавська (1709 р.) битви, битва біля м. Хуст у березні 1939 р., події Другої світової війни, яка закінчилася перемогою антигітлерівської коаліції.

В експозиції Музею представлені матеріали, присвячені подіям проголошення 15 березня 1939 р. незалежності Карпатської України на чолі з президентом Августином Волошиним. На захист нового державного утворення виступили вояки «Карпатської Січі» й місцеві гімназисти. Місце бою в пам'ять загиблих захисників України перейменовано на Червоне Поле. Повторивши подвиг Героїв Крут, ці українці першими почали боротьбу проти нацистських окупантів і віддали життя за свободу рідної землі в переддень Другої світової війни, про що нагадує пам'ятний знак у с. Колочава Міжгірського району Закарпатської області [23, 78].

Специфічною формою комунікації є музейна експозиція, за допомогою якої відвідувач спілкується з музейним предметом. Музейна комунікація відбувається через експонування та інтерпретацію автентичних предметів. Кожний експонат висвітлює, доповнює і уточнює конкретну інформацію про подію або її учасників. Музейний предмет, пов'язаний із психологічними асоціаціями та переживаннями, викликає широкий спектр емоцій і почуттів. В експозиції представлено матеріали генерал-лейтенанта, Героя України Кузьми Дерев'янка, посмертно удостоєного високого звання у 2007 р. Він став відомий на весь світ завдяки підпису, зробленому 75 років тому на американському лінкорі «Міссурі». Від імені радянського Верховного головнокомандування 2 вересня 1945 р. українець К. Дерев'янка підписав Акт про капітуляцію Японії і поставив фінальну крапку в кривавій Другій світовій війні, 75-ту річницю закінчення якої відзначали у 2020 р. [24].

Музей у сучасному суспільстві сприймається як місце пам'яті. Згідно з концепцією французького вченого П'єра Нора, вона концентрується й репрезентується в «місцях пам'яті», до яких належать не тільки конкретне географічне місце, пов'язане з певною подією, пам'ятники, монументи, а й музеї [25, 47]. На нашу думку, через конструювання пам'яті в експозиції, виставках, організацію різноманітних проектів, проведення музейних заходів, клубів, музейних шкіл, квестів, інтерактивних екскурсій, тематичних турів територією Музею і переглядів його експозиції, зустрічей, різноманітних освітніх проектів просвітницького спрямування для аудиторії різного віку – школярів, студентів, курсантів, зокрема і для військових, можна ознайомитися з минулим історичним досвідом, вивчити і проаналізувати причини та наслідки трагічних періодів у нашій історії. Для майбутніх захисників Вітчизни важливо мати повне уявлення про події

воєнної історії, що значно розширює світогляд стосовно героїзму та жертвності українців.

На межі ХХ–ХХІ ст. зі змінами умов формування соціокультурного середовища та запровадженням сучасних технологій змінюється зміст і з'являються нові форми діяльності музеїв. Останній рік пандемія COVID-19 стала викликом для всього світу, а перед музеями поставила нові завдання, і як виявилось, відкрила нові можливості для пошуку нових форм і способів організації комунікації з відвідувачем.

Музей продовжує працювати, залишатися на зв'язку і наповнює сайт новим музейним продуктом: аудіоекскурсії, різноманітні онлайн-проекти і презентації, заходи на Facebook-сторінці та багато іншого. На сайті можна ознайомитися з частиною оцифрованої колекції Музею та електронними виставками. На початку 2020 р. було презентовано новий пошуковий портал на базі документального фонду, де зібрано інформацію про радянських військовослужбовців з України, які загинули і зникли безвісти під час Другої світової війни, а також поховані на її території. Наразі на порталі вже розміщено 432 244 записи і 508 353 документи по Київській, Житомирській, Вінницькій, Волинській, Івано-Франківській і Закарпатській областях, але робота з наповнення порталу триває і в умовах карантину.

Пандемія COVID-19 спонукала до активного застосування нових підходів у роботі з відвідувачами і поціновувачами музейного простору, по-новому актуалізувала його творчий потенціал у сучасному суспільстві.

Джерела та література:

1. Ганюкова І. Виховання військовослужбовців Збройних сил України на традиціях українського народу (з досвіду роботи) / І. Ганюкова // Музейний збірник: Зб. наук. пр. – К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАН України, 2008. – С. 41–43.
2. Бойко Олег. Концепція розвитку морально-психологічного забезпечення сил оборони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://enigma.ua/articles/kontseptsiya_rozvitku_moralbno_psikhologichnogo_zabezpechennya_sil_oboroni. – Назва з екрана.
3. Передерій І.Г., Білан Н.В. Сучасна музейна комунікація в Україні та світі: стан і перспективи розвитку / І.Г. Передерій, Н.В. Білан // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2018. – № 2. – С. 72–79.
4. Вербицька П.В. Музейна комунікація в умовах викликів глобалізації / П.В. Вербицька // *Historical and Cultural Studies*. – 2016. – Volume 3, number 1. – Р. 21–24.
5. Вербицька П.В. Нові підходи до вдосконалення просвітницької діяльності музеїв / П.В. Вербицька // Педагогічна освіта: теорія і практика. – 2014. – Випуск 16. – С. 14–18.
6. Вербицька П.В. Музей як комунікативний та освітній простір: навч. посібник / П.В. Вербицька, Р.Е. Пасічник. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017. – 232 с.
7. Маньковська Р.В. Сучасні музейні комунікації та перспективи їх розвитку / Р.В. Маньковська // Краєзнавство. – 2013. – № 3. – С. 75–84.

8. Маньковська Р.В. Музеї України в суспільно-історичних викликах ХХ – початку ХХІ століть / Р.В. Маньковська. – Львів: Простір М, 2016. – 408 с.
9. Дудар О.В. Елементи музейної педагогіки у реалізації завдань військово-патріотичного виховання // Актуальні проблеми та шляхи вдосконалення військово-патріотичного виховання сучасної учнівської молоді: Матеріали круглого столу, 2011.
10. Салата О.О. Еволюція музею як соціокультурного інституту в умовах процесу глобалізації / О.О. Салата // Сумська старовина. – 2013. – № XL. – С. 150–157.
11. Байер де Хаан Р. Постнаціональне, транснаціональне, глобальне? О настоящем и перспективах исторических музеев / Р. Байер де Хаан // Музей как сообщество в условиях глобализации. – М.: ИКОМ, 2002. – 171 с.
12. Книги щоденної реєстрації організованих груп у Національному музеї історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс за 2018–2020 рр.
13. Український Схід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.warmuseum.kiev.ua/_ua/expositions/current_exhibitions/. – Назва з екрана.
14. Як Олексій Годзенко військовим журналістом став [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2020/02/yak-oleksij-godzenko-vijskovym-zhurnalistom-stav/>. – Назва з екрана.
15. «УГКЦ – час випробувань» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.warmuseum.kiev.ua/_ua/expositions/past_exhibitions/2018. – Назва з екрана.
16. «Гловайськ – це те, що мені завжди болітиме» – лікар Всеволод Стеблюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/30123275.html>. – Назва з екрана.
17. У Києві до Дня Збройних Сил України презентують цикл документальних фільмів про бойові родини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mil.gov.ua/news/2019/12/04/u-kievi-do-dnya-zbrojnih-sil-ukraini-prezentuyut-kino-pro-bojovi-rodini/>. – Назва з екрана.
18. Виробництво фільму Олександра Шапіро «Іспит на людяність» розпочато [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dergkino.gov.ua/ua/news/show/687/virobnitstvo_filmi_oleksandra_shapiro_ispit_na_lyudyaniist_rozpochato.html. – Назва з екрана.
19. Про проєкт / Опис проєкту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://xp--e1agqdganc.com.ua/pages/about/desc/>. – Назва з екрана.
20. У Києві презентовано частину експозиції «Український Схід» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2020/02/u-kyuevi-prezentovano-chastynu-eksprozucziyi-ukrayinskuj-shid/>. – Назва з екрана.
21. Документальний фільм «Соловей співає»: дослідження проблем мовного питання в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2804498-dokumentalnij-film-solovej-spivae-doslidzenna-problem-movnogo-pitannya-v-ukraini.html>. – Назва з екрана.
22. Пастушенко Т. Пам'ять про жертви Голокосту та нові традиції відзначення Дня Перемоги в Україні / Тетяна Пастушенко // Українське суспільство і пам'ять про Голокост: наукові та освітні аспекти. Вибрані доповіді ІХ і Х круглих столів до Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту. – К.: КВІЦ, 2018. – С. 75–85.
23. Денисенко Г.Г. Культурна спадщина у формуванні історичної пам'яті / Г.Г. Денисенко. – К.: Інститут історії України НАН України, 2018. – 319 с.
24. Кузьма Дерев'янка / Національний музей історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс. – К., 2018. – 47 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.warmuseum.kiev.ua/_ua/_other_projects/education/broshura_derevyanko_1.pdf. – Назва з екрана.

25. Нора П. Проблематика мест памяти // Франция – память / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пьюмеж, М. Винок. – Изд-во С.-Петербур. ун-та, 1999. – 52 с.

© Елена ДЕНИСЕНКО

ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ КОММУНИКАЦИЯ МЕЖДУ МУЗЕЕМ И ГЛАВНЫМ УПРАВЛЕНИЕМ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВООРУЖЁННЫХ СИЛ УКРАИНЫ

В статье освещается общественная роль Национального музея истории Украины во Второй мировой войне, исследуется взаимодействие Музея с военными учреждениями в просветительской области, анализируется его коммуникационная функция, рассматриваются традиционные формы и методы музейной коммуникации. Акцентируется внимание на проведении таких музейных проектов, как «Клуб исторического кино», в котором демонстрируются художественные и документальные фильмы на исторические темы, «Слово свидетеля» – при участии непосредственных участников событий. Специфичной формой коммуникации является музейная экспозиция, при помощи которой посетитель «общается» с музейными предметами; их насчитывается более 400 тис. Музейная коммуникация ведётся посредством экспонирования и интерпретации подлинных памятников, представленных в экспозиции. Уделяется внимание лекциям, «круглым столам» по проблемам истории Второй мировой войны, регулярно проводящимся при участии известных историков.

Ключевые слова: музей, коммуникация, музейная коллекция, военнослужащий, музейный предмет, Вооружённые силы Украины, место памяти.

© Helena DENYSENKO

EDUCATIONAL COMMUNICATION BETWEEN THE MUSEUM AND THE MAIN DEPARTMENT OF MORAL AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE

The article highlights the role of the National Museum of History of Ukraine in the Second World War in society, explores the educational activities of the Museum with military institutions, analyzes its communication function, considers traditional forms and methods of museum communication. Emphasis is placed on conducting museum projects such as the Historical Film Club, which shows feature and documentary films on historical

themes, and the Word of a Witness with the participation of direct A specific form of communication is a museum exposition, through which the visitor communicates with a museum object, of which there are 400 thousand in the Museum. Museum communication takes place through the exhibition and interpretation of authentic monuments presented in the exhibition. The author pays attention to the coverage of lectures, round tables on the history of World War II, which are regularly held with the participation of famous historians.

Keywords: *museum, communication, museum collection, serviceman, museum object, Armed Forces of Ukraine, place of memory, participants in the events.*